

YO‘L TRANSPORT HODISALARI TAHLILI VA UNDA HAYDOVCHINING
RO‘LI

Aliyev Abdusalom Abduraxmonovich

Toshkent davlat transport universiteti

Annotatsiya: *O‘zbekiston iqtisodiyotining barcha sohalarida bo‘lgani kabi avtomobil transporti tarmog‘ida ham katta o‘zgarishlar amalga oshirilmoqda. Aholining real daromadlari oshishi bilan birga, avtomobilsozlik sohasida yirik loyihalar hayotga tadbiq etildi. Turli rusumdagi avtomobillarni ishlab chiqarish kengaytirilib, yangi takomillashtirilgan modellarning ishlab chiqarilishi yo‘lga qo‘yildi. Shaharlar arxitekturasi rivojlanib, avtomobil yo‘llari va shahar ko‘chalarini yangilandi. Bunday o‘zgarishlar harakat xavfsizligini ta‘minlashga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatdi. Shunday bo‘lishiga qaramay, avtomobil yo‘llari va shahar ko‘chalarida harakat xavfsizligini ta‘minlash va shu sohani samarali boshqarish hali ham dolzarb muammolardan biri bo‘lib qolmoqda.*

Kalit so‘zlar; *yo‘l, infratuzilma, harakat, xavfsizlik, avtomobil, piyoda, inson, avtotransport.*

Tahlil va natijalar; *Yo‘l transport hodisalarini tahlil qilish, ushbu muammolarni samarali hal qilish va xavfsizlikni oshirish uchun muhimdir. YTH tahlilining maqsadi quyidagi asosiy yo‘nalishlarga qaratilgan:*

YTH kelib chiqish sabablarini aniqlash va ularni bartaraf qilish choralarini ishlab chiqish: YTHni tahlil qilishning muhim jihatlaridan biri ularning asosiy sabablarini aniqlashdir. Masalan, tezlikni oshirish, yo‘l qoidalariga rioya etmaslik yoki nosoz transport vositalari kabi omillarni aniqlash va bularni bartaraf qilish uchun aniq choralar ishlab chiqish zarur.

YTH ko‘p sodir bo‘ladigan yo‘l tasmalarni aniqlash: Yo‘l transport hodisalarini ko‘plab hududlarda takrorlanishi mumkin. YTH sodir bo‘lishi ehtimoli yuqori bo‘lgan joylarni aniqlash va bu hududlarda xavfsizlikni oshirish uchun maxsus chora-tadbirlar ishlab chiqish kerak. Bu ma‘lumotlar asosida yo‘l infratuzilmasini yaxshilash, belgilangan hududlarda tezlikni kamaytirish va boshqa xavfsizlik choralarini ko‘rish mumkin.

Bir nechta bir xil yo‘l transport hodisalarini kelib chiqishini aniqlash: Ba‘zi hollarda bir xil turdagi YTHlar tez-tez sodir bo‘ladi. Bunday holatlarni tahlil qilish va bir xil turdagi hodisalarining sabablarini aniqlash, ularni bartaraf etish uchun muhimdir. Masalan, aynan bir xil yo‘l qismida tez-tez to‘qnashuvlar yuz berishi mumkin, bu esa o‘ziga xos muammoning mavjudligini ko‘rsatadi.

Harakat xavfsizligini oshirishning kompleks dasturini ishlab chiqish: YTHni tizimli tahlil qilish orqali harakat xavfsizligini oshirish bo‘yicha kompleks dastur ishlab chiqish zarur. Bu dasturda haydovchilarni o‘qitish, yo‘l infratuzilmasini yaxshilash, transport vositalarini xavfsiz qilish va boshqa bir qator tadbirlar o‘z ichiga oladi. Kompaniyalar va davlat organlari o‘rtasida hamkorlikni kuchaytirish va xavfsizlikni oshirish uchun tizimli yondashuvni qo‘llash zarur.

25-Aprel, 2026-yil

YTH tahlilini tizimli yondashuv asosida amalga oshirish, uning asosiy omillarini aniqlash va ularga qarshi samarali choralarni ishlab chiqish orqali, iqtisodiy yo‘qotishlarni kamaytirish mumkin. Shuningdek, bu tizimli tahlil natijasida xavfsizlikni oshirishga qaratilgan aniq chora-tadbirlar ishlab chiqiladi.

Tahlillar natijasida olingan ma’lumotlar quyidagi maqsadlarda foydalaniladi:

1. Halokat holatini bashorat qilish.
2. Sodir bo‘lgan YTH ni ularning turlari, og‘irlik darajasi va boshqa ko‘rsatgichlari bo‘yicha taqsimlanishini aniqlash.
3. Yo‘l sharoitini tavsiflovchi ko‘rsatgichlar bilan YTH ning sodir bo‘lishi orasidagi bog‘liqlikni aniqlash.
4. Har xil konstruksiyadagi avtomobillar bilan sodir etilayotgan YTH yo‘l sharoitining ta’sirini aniqlash.
5. Xaydovchilar davrdaga sotsial omillar (yoshi, malakasi, ish staji va boshqalar) bilan YTHsoni orasidagi bog‘liqlikni aniqlash.
6. YTH ni yo‘l harakati qoidalari va boshqa harakat xavfsizligi bo‘yicha ishlabchiqilgan me’yoriy hujjatlarning qaysi moddalarining buzilishi oqibatida sodiretilayotganini aniqlash.
7. YTHni bartaraf etish va harakat xavfsizligini oshirishga qaratilgan choratadbirlarni ishlab chiqish, ilmiy asoslash va ularning samaradorligini baholash.

1-rasm. Haydovchining rulda uhlab qolishi oqibatida sodir bo‘lgan yo‘l transport hodisalari.

Bunday tadbirlarga kuyidagilarni ko‘rsatish mumkin: YTHni bartaraf etishga qaratilgan kunlik, oylik, chorak yillik, yillik va ko‘p yillarga asoslangan rejalar, avtomobil konstruksiyasi va undan foydalanishni belgilovchi me’yoriy hujjatlarga o‘zgartirishlar kiritish, avtomobil yo‘llariga ko‘yilgan talablarni va haydovchilarni tayyorlash o‘quv dasturlarini mukammallashtirish va boshqalar. Harakati xavfsizligi va uning muammolari yo‘l harakati qatnashchilarining madaniyatini shakllantirish masalasi hal etilmagan taqdirda, yo‘l-transport hodisalari sonining ortishi va turli darajadagi halokatlar sodir bo‘lishi mumkin.

Avtomobil yo‘llarida yo‘lovchilar xavfsizligini ta’minlashga qaratilgan ta’sirchan nazoratning yetarli darajada o‘rnatilmaganligi sababli, 2023 yil davomida 16 milliondan

ortiq yo‘l harakati qoidabuzarliklari qayd etilgan. Bu raqamlarning 13 millioni qo‘pol qoidabuzarliklarga tegishli bo‘lib, 42 mingga yaqin transport vositalari mast holatda boshqarilgan va 300 mingdan ortiq piyodalar qoidabuzarliklari yuzaga kelgan. Oqibatda, yo‘l-transport hodisasi 9839 ta sodir etilgan, shulardan jarohatlangan fuqarolar esa 9209 tani tashkil etgan, halok bo‘lgan fuqarolar esa 2282 ta. 2024-yilda 1794 ta bolalar bilan bog‘liq yo‘l transport hodisasi qayd etilgan, buning ichida jarohatlangan bolalar 1568 nafar va halok bo‘lgani 263 tani tashkil etgan.

Hulosa va takliflar; Yo‘l harakati xavfsizligini ta‘minlash bu yo‘l-transport hodisalari sabablarini oldini olish va ularning oqibatlarini kamaytirishga qaratilgan faoliyatdir. Harakatni tartibga solish va yo‘l harakatini tashkil etish jarayonida muhim ahamiyatga ega. Tartibga solish asosan svetoforlar, svetofor signallari, yo‘l belgilari va yo‘l belgilari chiziqlari orqali amalga oshiriladi. Bu vositalar yo‘l harakati ishtirokchilariga xavfsiz va tartibli harakatlanish imkoniyatini yaratadi. Svetoforlar va ularning signallari haydovchilarga va piyodalarga yo‘l harakati qoidalariga muvofiq harakat qilishni ta‘minlaydi, yo‘l belgilari esa harakat yo‘nalishlari, tezlik chegaralari va boshqa muhim ma‘lumotlarni taqdim etadi.

Yo‘l harakati qatnashchilari-haydovchilar, piyodalar va yo‘lovchilardir. Ular uchun asosiy hujjat yo‘l harakati qoidalari bo‘lib, barcha yo‘l foydalanuvchilari o‘z talablariga qat‘iy rioya qilishlari kerak. Piyoda - bu yo‘lda transport vositasidan tashqarida bo‘lgan va unda ishlamaydigan shaxsdir. Piyodalar, shuningdek, nogironlar aravachasida harakatlanadigan, dvigatelsiz velosiped (moped, mototsikl) olib boradigan, chanani (aravachasi, aravachasi) olib yuradigan odamlardir.

1. Haydovchilarning yo‘ldan chalg‘ishga moyilligi.

Dunyoning aksariyat mamlakatlarida maxsus qurilmalarsiz haydash paytida uyali telefonda gaplashish taqiqlanadi, ammo ba‘zilari nafaqat suhbatlashishga, balki SMS-xabarlarni yozishga ham muvaffaq bo‘lishadi. Avtomobil radiosini almashtirish uchun bir necha soniya ham fojiali oqibatlariga olib kelishi mumkin.

2. Ob-havo va yo‘l sharoitlarini yetarlicha baholay olmasligi.

Ko‘pincha, hatto nam yo‘lda tezlikni biroz oshirib yuborish yoki masofaga rioya qilmaslik ham siljish va keyingi to‘qnashuvga olib kelishi mumkin. Yilning vaqtiga qarab kauchukning o‘z vaqtida o‘zgarishi haydovchilarni yo‘lda ko‘plab muammolardan xalos qiladi.

3. Xavfsizlik kamarlariga e‘tibor bermaslik.

Xavfsizlik kamarlarining samaradorligi ularning mavjud bo‘lgan yillari bilan isbotlangan, ammo ko‘plab haydovchilar va yo‘lovchilar ulardan foydalanishni e‘tiborsiz qoldirishda davom etmoqdalar va shu bilan ularning hayoti va sog‘lig‘iga xavf tug‘dirmoqdalar. Statistik ma‘lumotlarga ko‘ra, xavfsizlik kamarlaridan foydalanish frontal to‘qnashuvda o‘lim va og‘ir jarohatlar xavfini 2-2,5 baravar, lateral to‘qnashuvda-1,8 baravar va ag‘darilganda-5 baravar kamaytiradi.

Har yili yo‘l-transport hodisalari son-sanoqsiz odamlarning hayotiga ta‘sir qiladi, bu esa yo‘l harakati xavfsizligini oshirish bo‘yicha keng qamrovli strategiyalar zarurligini ta‘kidlaydi. Siz tajribali haydovchi bo‘lasizmi yoki gavjum ko‘chalarda harakatlanayotgan

piyoda bo'lasizmi, yo'l-transport hodisalari har kimning boshiga tushishi mumkin. Statistik ma'lumotlar hayratlanarli - ko'pincha oldini olish mumkin bo'lgan baxtsiz hodisalar tufayli ko'plab jarohatlar, qurbonlar va o'limlar ro'y beradi. Ushbu dolzarb muammo xavflarni kamaytiradigan va hamma uchun xavfsizroq yo'l muhitini yaratadigan samarali echimlarni amalga oshirish uchun jamoaviy sa'y-harakatlarni talab qiladi.

Ta'lim va huquqni qo'llashdan tortib, texnologik yutuqlar va jamoatchilikni jalb qilishgacha, har bir yechim baxtsiz hodisalarning oldini olishning turli jihatlarini hal qilishda muhim rol o'ynaydi. Bu strategiyalar faqat nazariy tushunchalar emas; ular son-sanoqsiz yo'l foydalanuvchilarining hayotiga sezilarli ta'sir ko'rsatish potentsialiga ega.

“Yo'l harakati xavfsizligi targ'ibot kuni” doirasida amalga oshirilayotgan tadbirlarni nazorat qilish, monitoringini olib borish, shuningdek, vakolatli organlar va muassasalarning faoliyatini muvofiqlashtirish Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashish bo'yicha respublika idoralararo komissiyasi tomonidan amalga oshiriladi.

Qarorga muvofiq, “Yo'l harakati xavfsizligi targ'ibot kuni”ni o'tkazish bo'yicha dastur tasdiqlandi.

Yo'lak bo'ylab harakatlanayotganda: O'ng tomonga yuring, bolalar yo'lning yon tomonida bo'lishi kerak. Agar yo'lga yaqin yulka mavjud bo'lsa, ota-onalar bolaning qo'lidan ushlab turishlari muhim.

Yo'lak bo'ylab yurishning xavfsizligini o'rgatish: Hovlidan chiqayotgan mashinalarni diqqat bilan kuzatishga o'rgating, aravachalar va chanalarni faqat yo'lak bo'ylab olib boring.

Yo'lni kesib o'tishga tayyorlanayotganda: Yo'lni tekshirib chiqing va faqat xavfsiz joyda o'ting. Bolada yo'lni kuzatishni rivojlantiring, ko'zlarini qarating va harakatlaringizni ta'kidlang.

Burilishlarni kuzatish: Transport vositalarining burilish signallariga diqqat bilan qarang va bolaga ularni tushuntiring.

Yo'lni kesib o'tish: Yo'lni faqat piyodalar o'tish joyida yoki chorrahada kesib o'ting. Yo'lga chiqayotganda suhbatni to'xtating, yugurmang va shoshilmang.

Ko'chani kesib o'tishda ehtiyotkorlik: Yo'lni oldindan tekshirmasdan, transport vositalari yoki butalar tufayli yo'lni kesib o'tmaslikni o'rgating. Yo'lning ko'rinishini yaxshilashni tushuntiring.

Tartibga solinmagan chorrahadan o'tish: Bolaga transport harakatining boshlanishini diqqat bilan kuzatishni o'rgating. Yo'l harakati bo'lmagan joyda ham ehtiyotkorlik bilan o'tishni tushuntiring.

Transportga chiqish va tushish: Birinchi bo'lib, bolaning oldida chiqing. Mashina to'xtaganidan so'ng eshikni oching. Yaqinlashganda transport eshiklarini qisib qo'yish xavfi haqida xabardor bo'lishni o'rgating.

Ko'chalarda o'zini tutish ko'nikmalarini shakllantirish bo'yicha tavsiyalar:

Ko'chaga o'tish mahorati: Yo'lga yaqinlashganda, to'xtang va ikkala yo'nalishda ham yo'lni tekshirib chiqing.

25-Aprel, 2026-yil

Xotirjam va ishonchli xatti-harakatlar mahorati: Uydan chiqishdan oldin kechikmaslikka harakat qiling, shunda vaqt bor va harakatlaringizni xotirjam tarzda amalga oshira olasiz.

O‘z-o‘zini boshqarish qobiliyati: Har kunlik xatti-harakatlaringizni ota-onalaringizning nazorati ostida shakllantiring.

Xavfni oldindan bilish qobiliyati: Bola ko‘chada o‘ynayotgan yoki harakatlanayotgan narsalar ortida xavf borligini sezishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. S Utkirov, (2023). ORGANIZATION OF TRAFFIC AT UNCONTROLLED INTERSECTIONS. Евразийский журнал академических исследований 3 (2 Part 2) 57-65. <https://www.in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/10161>

2. Ш Ўткиров (2023). ЙЎЛ ҲАРАКАТИ ХАВФСИЗЛИГИНИ ОШИРИШ БЎЙИЧА ЧОРА-ТАДБИРЛАР. SUSTAINABILITY OF EDUCATION, SOCIO 1 (6) 84-88. <https://interonconf.org/index.php/sues/article/download/1948/1753>

3. S Utkirov (2023). YO‘L HARAKATI XAVFSIZLIGINI TA‘MINLASH SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA YANGICHA MEKANIZMLARNI ISHLAB CHIQUISH. Академические исследования в современной науке 2 (4) 71-73. <http://econferences.ru/index.php/arims/article/view/4075>

4. S Utkirov (2023). ORGANIZATION OF TRAFFIC AT UNCONTROLLED INTERSECTIONS. Science and innovation in the education system 2 (4), 8-10. <http://econferences.ru/index.php/sies/article/download/5003/2858>